

Газета издается на
балкарском языке
с 1924 года.

Интернет-версия:
zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2011 жыл
12-чи апрель,
геуорге кюн.
№ 64 (18735)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КЪАБДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Президент

Арсен Каноков
файдаларын туура этгенди

Къабарты-Малкъарны Президентини Арсен Каноков кесини файдаларына...

Арсен Каноковну ырыксысына жукъ къошулмагъанды. Аны иелигинде...

Республиканы Президентини юй бийерине 2010 жылда бир торлю фой-да...

Каноковну акъылбалык болмагъан сабырлени илпиктеринде ырыкылары...

КЪМР-ни Президентини бля Правительствоуну пресс-службасы.

Магъананы тема

Устазланы иш хакъларын
кётюрю-реформаны
излемлеринден бириди

РФ-ни министрлерини кабинетини бу кюнде бардырылган жыйынында...

ла берюу система да къуралгандыла, вузулада гиче предпринимательство...

Премьер айтанга кере, регионал билим берюуе 620 миллиард сом чакълы...

Ахыры 2-чи бетдеди.

Ёмюрлюкге учуу

Юрий Гагарин аламгъа жер жоюнде биринч болуп учхалы 50 жыл болгъанды...

Бу иш жыйрмачы ёмюрно бек уллу жетнимлеринден бирине саналады...

Юрий Гагаринге жораланган материалланы 2-чи, 3-чю бетледе окугъуз.

Пресс-конференция

Промышленность
аякълана башлагъанды

Къабарты-Малкъарны Промышленность, связ эм информатизация...

ланы ичинде: производстволаны техника бля жаныртууну юсю...

- Стратегияны жашауда бардырыну хайырланды 2025 жылга...

- Бу стратегия, республикада бюлчюкдеги политика эм экономика болупла кере, къаллай торло...

Стратегияны промышленный комплексни шендюю болупу сюзюлгенди. Аны бля бирге келир...

Республиканы промышленный предприятиелеринде ишленгенли...

Къаллай болжаллы борчла болгъанга кере бу стратегияны жашауда бардыруу юч кезюге...

Бу бюлюме ишленген хар предпритияны да къайгыларына иги...

Стратегияны жашауда бардырыну КЪМР-ни Промышленность...

Ахыры 2-чи бетдеди.

КОНФЕРЕНЦИЯ

Советни окуучулары
алышындырылгандыла

Нальчикни жер-жерини администрацияда бюлюме Тишируулары...

сыйлы члени деген атла да ма аны хайырандыла. Токташдырылгандыла.

Белпайланы Роза кеси цыраылыгы бля къуллугъундан кетени бля байлам...

Юлия БЕКУЗАРОВА.

Жазылыу

Хурметли жамауат!

2011 жылны экинчи жарымына жазылыу кампания башланганды. Сиз «Заман»...

Бизни индексибиз - 51532

Губернаторла 2010 жылдагы файдаларын кёргозтедиле 2 бет
Жаш телююбно аламат ышларнын кесине жыйган эди 3 бет
Тамблагъа таукел атламла 3 бет
Тукъум тамгъа къачан чыкъганды? 4 бет
Биягы тенг эсеп бла... 4 бет

Жанылыкъ-эс

Жаз башы къайгыла
Жууаплы борчла

Къабарты-Малкъарны Эл молк министрствосуну пресс-службасында Светлана Самченко...

Бийыл жерчиликде урунганланы алпарына былтырдан эсе кеп тирлик жайгыга деп борн...

Толу хазырлык

Жалы кюне башланып, сабанлагъа чыгаргъа онг болгъанлай. Урван районну жерчиликде...

Айтылгъанча, топурак эм хауа болупла он берген жерде жазлык битимлени себиу башланганды...

Эл молк товарла чыгарынуучула минерал семирткичле, кондицияла жетдирилген ахшы...

Жетишим

Вузга кирирге
рекомендация

Обинск шахарда «Россеини интеллектуал потенциалы» программаны чеклеринде окуучулары...

Россеини илмула академиясыны экспертлери, Москваны бийик билим берген окуу юйлерини профессорлары...

Людмила ПАНФИЛЕНКО, Прохладный шахар округу администрациясыны пресс-секретары.

Фестиваль

«Нартланы алма терегинде» - экинчи жер

Къабарты-Малкъарны окуучуларыны командасы интеллектуал оюнулары «Нартланы алма терегинде»...

Нарт эпоха жораланган форумну къуралгандыла баш мурутлары факмулу жаш адамланы...

Ирина КУЖЕВА, КЪМР-ни Билим берюу эм илму министрствосуну пресс-службасы.

болгъанды? Битеу дуния аны къол аязында тутханды...

Унутулмазлыкъ тюбешни

Юрий Гагарин аламга чыкъган кюнден бери 50 жыл озгылмазлыкъа, аны жигитлиги бююн, бюгече да унутулмазланды. Ол космоса жолу мен ачканы деп, кесин ёрге кёптоюрте да эркин эди, алай, адамлыкъ даражасын тас этмей, керти, таза жорекли адам болгъандыкъ кыялданганды.

Аны Юрий Алексеевич бла тюбешине барымы да эчки белгиледили. Биринчи космонавт бла бизни бир жерлибиз, алтын ВЛКСМ-ни АК-сыны члени, комсомолну обкомуну биринчи секретары болуп турганы, бюгонлюкде уа КМР-де Адамны эркинликлери жаны бла Уполномоченный Зумакулпаны Борис да тюбешенди. Аны юсюнден былай эсгерели:

Совет адам аламга чыкъганды деген хапарны эшиткенimde, кесими да аны биргесине кёрге укун сунган эдим. Былай эсиме укуну менде укмай, жалкыны асламан да болганды деем, жангылыкъ поюлме. Ол барыбызга да улуу къуван эди. Бизге тауша да бийик къуан да жырлар кёргөннен эди ол кюн.

Бу жетишим суу тёлню өткеленидиргенди, келгендиргенди. Заманга кёре улуу хорлам эди. Озгандан ёмюрню 60-чы жылларында Американы Бирлешкен Штатлары бла СССР эришкенлерин, эки поли-

болгъанымы, аладан кёлпери бла шубёлюк байламлыкъланы жылла бла жоржотеним бла ёктелениме. Былайда махтанган этгенна да кёрюнор, алай мени Гагарин эм Николева бла Кызыл майдада тошген суратым кён газетледе бла китаплада басмаланганды, ол санда Валентина Гагаринаны «108 минут и весь мир» деген китабында да.

Ол а къылай болганды дегенде, мен комсомолда ишлегенimde, Кызарты-Малклардан делегацияны санында Москвага сыездеге баргандым. Биз, Север Кавказын республикаларындан келген жашла бла

Экинчи тизгинде ортада Зумакулпаны Борис. Сурат Валентина Гагаринаны «108 минут и весь мир» деген китабында басмаланганды.

Минчи тауну тийресинде акклиматизациядан өтгендике. Ала предпритияланы коллективлери бла тюбешиле кыатышандыла, жаш тёлню комсомол бригадаларыны, сменаланы къауууларна сююк къылуна эдике. Бир-бир космонавт уа шахарларыбызны сыйлы адамлары деген аламга тийишли болгандыла, жер-жерледе комсомонавланы аяллары салынгандыла. Сёз кюсюн, Алексей Леонов, Виктор Горбатов, Борис Волынов, Владимир Шаталов, Алексей Елисов, Георгий Гречко эм башхала Наньчелде болгандыла. КМР-ни Правительствору Юкюню алында ёзген кёк назы терекне шагъатылыкъ этдиле.

Комсомол комснавтага шефлик этгенди. Аламы аламга укандан сора ВЛКСМ-ни ЦК-сына алычу эдиле, ала торлю-торлю комсомол жыйынула, тюбешиле тийи къытышандыла. Аны уа ёсюп келген тёлню патриот нияте юрегтедиле улуу магнасы болганды.

Комснавта барысы да жарыкъ, аруу кёлню адамдыла, ала Валентина Гагарин а, мен оюм этгенден, алдан арасында эчки жерни алды. Аны биргесине суу кюню болганды, Юрий Алексеевични жарыкълыкълары, огурулулугу, кертилиги жорегими билген эдиле.

12-чи апрель, мен оюм эттенден, улуу байрамды, битеу дуния тархыда бек магналы конленден бириди. Бюгонлюкде адаманы аламга укчаныны биз юйренчек болгандыла кюсюнде. Алтын хар комснавта да СССР-ни Жигити деген ата тийишли бола эди, бюгонлюкде уа ол жокъды.

Мен аны тюзге санамайла. Кылай-алай болса да, кёкче чыгып, андан кыйлган улуу кишилликди, багытылыкълары.

Жаш тёлуюзюню аламан тышанларын кесине жыйганды эди

Ал тизгинде ортада Валентина Гагарина эки къызы бла Огуруулангандан сол жаңындагы СССР-ни 2 кере Жигити, лётчик-космонавт Шаталов.

тика система бир бирине къажу болганыны барыбыз да билебиз. Алам оюн эришкенде уа совет къырай сазы. Ол ишледе улуу жерде эди. Биз а анга хар бириди да къошумулыкъ этген ала къувангандык.

Мен битеу дунияга атлары айтылган комснавта бла шагырай

КЕЗИУЛЕ

Айда да, Марсада да СССР биринчи болганды

«Ол, «Атландыкъ» дегенди, къолун кёпторюп» - ол такыйкъаны комсом эрэны башланганына санадыла. Гагарини космоса укчанында сора да тау журтлу комснавтакада «биринчи» деген сёзге тийишли жетишмиле болдурулгандыла. Къалайладыла ала?

Жерни жалган спутниги
1957 жылны 4-ю октябри
Аурулугу 83 килограммдан ачыкъ кёл болганды «Спутник-1» техника жаны бла сөй ирсинира зат тюрлю эди. Топ кибик, тегерек кыаты, къабукълу, ичинде радиопередатчи, жылпылыкъланы, суукълукуну эм басмылыкъланы мардалага кёре жалчытуу системасы болганды. «Бил Бил»- сигналаны дунияны радиону оюгенлери примникле бла тутуп тургандыла. Ол радиосигналаны эм спутникни орбитасына къарау инженерлеге ол кезиуде улуу магналары болган шартла бергендиле. Аппарат орбитада 3 ай айланганды, сора атмосферада кюйюп кетгенди.

Орбитада – ит
1957 жылны 3-ю ноябри
«2-чи спутникни» революцияны 40-жылпыгына хазырлар ючони, ишн хышыл жал-да бардыргандыла. Хауа кирмеца кабинга итти оптургандыла. Лаика эди, ол Орбитада ол бир ийик чаклы жаран деген оюм бар эди. Ол а, исликге теймей, 5-7 сагъатдан сора ёлген эди.

Айга дери жетген аппарат
1959 жылны 14-ю сентябри
«Луна-2» деген зона дунияда биринчи болуп жеткенди башха планетага. Аппарат къаты къонганды. Башха айтсакъ, Айга къонганды кезиуде уулганды. Аны ичинде Гербни сураты эм «СССР» деген жазуу болгандыла.

Белка бла Стрелка
1960 жылны 19-ю августу
«Спутник-5» орбитага Белка бла Стрелка деген итликни чыгарганды. Аладан сора да, спутникде 40 чакъан, 2 гыны чыккан эм битимле болгандыла. Аппарат зурдукъсюнганды. Андан оюм этедиле, эки комсом адамы да урургъа болукълуде деп. Стрелка андан кыйтхандан сора алты кю-

маулуку этгенди. Жашаууна къоркъулуу болгандына да къармай, ол, хауан ба-сымлыгын азайтып, шлозну камерасына сугулганды. Учууну бир суткасыны ичинде 6 килограммга жеңил болганды.

Планетоход
1970 жылны 17-ю ноябри
«Луноход-1» башха планетада алаынганды жарача ишленген аппарат болганды. Аны жорюкуне оюу Кыргыздан этрилгенди. Ол болжалындан эе 3 кер кел заманы – 10 айдан аслам заманы – ишленгенди, 10,5 километрни айланганды, жерге 25 минут сурат алып жибергенди. Андан сора да, Айна топурагыны энцилиги эм химия керюмдонуни тинтилгендиле.

Космосда – орбита станция
1971 жылны 19-ю апрели
«Мир» эм Халыка аралы комсом станция жалкы аузундан кетмейди. «Салют-1» (документлер – «17 К издатель» деп жорюкденди) кёл заманы ишленген орбита станция болганды.

Марсада – къызыл байракъ
1971 жылны 27-ю ноябри
Айнакъ, Кызыл планетаны да СССР-ни символу бла кесине ымыллы болгандыла. Ала «Марс-2» зонду ичине орнатылганды эдиле. Аппаратдан айырлыгандан сора «ВМ-ни» халыкъ эткенни хатасындан ол Марсга тас къоламанганды.

Алай эе да, ала Марса биринчи жалган затла кылапганды. Биз кюнден сора уа планета «Марс-3» зонду жумушкъ халда къондурулганды.

Эсгерели

Ол кюн мен назму жазганды

1957 жылда жаиде Москвада Студентлени бла жаш тёлню халыка аралы фестиваллары болганды. «Знание» республикалы общество барыга мени тийишли кёреди. Деменили къырайлы жер-жеринден жыйылган лекторланы къауууна алиме «Жерни жалган спутниги жарашдырылганыны, аны жууукъ заманда аламга урургъа мурад болганыны осюнден айтдыла. Бизге уа тууган журтубузга жетгенлей, адамлазга бу жангылыкълны билдирме буордыла. Мен артка, Кызарты-Малкларга, келгенлей, август эм сентябрь айлада Май эм Зольск районда тау жайлыкълда ишленгенле аны осюнден 30 лекция окуйма. Кёлле, бютонда Алакъа ийингиле, аламга чыгаргъа аман жокъду, деп къы эдиле.

Ол жетпюнчо октябрде уа СССР Жерни биринчи жалган спутниги кёрге учурды. Мен да комсом кюсюн келген айткандымы жаныдан бардырама. Алай, жерлеринде бир къаууу бу ийинмагандыларны ангылап, спутник Александровская станцияны, Урван, Май эм Провладна районаны башы бла къачан уыргыны санама, ол угъай, минутага дери да. Ол заманда басма орналда спутник

Жерни тегерегине нецца сагъат уа укханы, ол къайсы шахарны башы бла ётерини билдирип тургандыла. Бу тарихлени болушлуу бла манга санарга тынч болганды.

Алай бла, спутник Александровская станцияга, къошуу районлазга къачан жууукълашыргыны тартып, ол кюню барыбыз да ашыгып сакълаибыз. Заман жетгенде, сабиле, абаданла да орманга жайлабыз. Мен спутник кёрюмне къылыкълды деп, бек тынгасыз эдим. Бу къыйгълы сагышланы кимни сөз да: «Учуп келели!» - деген къуанчыны къычыргы чачады. Барыбыз да Ардуваны жанындан кёкде учуп келген спутникни чыракъчыгын кёрёбиз.

Ол ичигеде клуб барырга деп турмай эдим, алай къазакълардан бири къошулары: «Келигиз клубна жыйлабыз». Иван Ильич спутникни эмда аны зитта къачан кёрлюгёбозюню осюспринде жаныдан катар айткандымы, - деп чакъырдыны эшителер, аны чыгарып, келгенлени сорууларына жууула бериге келели.

Юнчюню ноябрде уа СССР аламга экинчи спутникни учурды. Биз бла Белка эм Стрелка, Чернушка эм Лайка итле, башха жануарла чыгарыла кёрге.

ЖИГИТИБИЗНИ ЖОЛУН ТУТХАНЛА

Тамблагъа таукел атламы

Тикаланы Фатима жаны элганды.

О къуучуланы илму-техника чыгармачылыкъларыны республикалы арасында сабилени хунерликлери ачыкълау эм айнытуу жаны бла кёл торлю мадарла этиледе. Аны хайырландыруу бла кёкшеп билим берген окуюу юйде юйренгенлени кёбюсюню артка, школуны бошанганды, Россияде билим даражалы окуу юйлеге киргире къолларындал келеди.

Сёз ючюн, Москвада Бауман аты къырал техника университетде (МГТУ) студентлени бла школланы тамата классларыны окуучуларыны араларында практика конференция бардырылганы 20 жылга жууукъ болганды. Анда хорлаганла бу окуу юйге экзаменсы киреде.

Кызарты-Малклардан жаш байсыланы Хасанын жашы Хажимурат аладан бириди. Ол техника имулыны кандидатлыгы, РФ-ни сыйлы изобретателиди, геофизика институту лабораториясыны заведующийди, 150-ден аслам илму ишни автору. Аламы кёбюсю бу уруудан сакъларга сабилек этген ракета установканы, аламы дивальтерини, управленийны системаларны хайырлы ишлерна этуиге бурулулу.

Бауман аты университетни илму лабораториясында, шедиле, экспериментле, практика илму, торлю-торлю семинарлар бардырабыз, компьютерде ишлейбиз. Битеу ол затла сохталарыбыз улуу жетишмиле болдуруларна сабилек этеди», - дейди Татьяна Владимировна.

Ол билдиргенге, ара гарнла ала ючюн бардырылган конкурса къатышып, инновация тинтуулерине 6 миллион сом къытында. «Аны хайырланды инновация, комснавтика, робототехника, информация технология бла байламлы илму ишле бардырыла къолюбуздан келели», - дейди устазы.

Ол оюм этгенден, сабилени практика торлю конференция, аны сыймеклиги илму тамата стация кере да болады. Ардада белгили алиме ишлейди. Байсыланы Хасанын жашы Хажимурат аладан бириди. Ол техника имулыны кандидатлыгы, РФ-ни сыйлы изобретателиди, геофизика институту лабораториясыны заведующийди, 150-ден аслам илму ишни автору. Аламы кёбюсю бу уруудан сакъларга сабилек этген ракета установканы, аламы дивальтерини, управленийны системаларны хайырлы ишлерна этуиге бурулулу.

Атханыбызга, бюгонлюкде, Хажимурат, Атабийланы Хажимурат Бауманын атын жоржотен вузуну энергетика машинала ишетиуу жаны бла факультетни студентлени. «Биз былай жетишмилени илму таматарларыны профессионал усталыкъларыны хайырланды болдурулгандымы. Байсыланы Хажимурат аманга жашууда тюз жолу сайларганы къарууна, билимме шынбаргана, сайланганы усталыгыны сюере юйретгенди. Мен эм менингерим анга аны ючюн бек ыразыбыз», - дейди ол устазы юсюнден.

Байсы улу юйретген жашла Аслангер Керимов бла Астемир Шевкуев да Бауман аты университетни студентлери. Аламы илму сейрлерде да комсом бла байламды. Сёз ючюн, Астемир Шевкуев орбиталык станцияда аэрозоль къошакъланы ёлчмелерин тинтен программа-техника комплекс зарчылганды. Башха айтханда, ол атмосфера хауага аэрозоль къошакълары болган затла къылай аэран келтиргенлери осюгенди. Аслангер Керимов Биёлюк-Брануун оффенди ишленген ракета дивальтерни тинтенди.

Этта Хажимурат юйретген жашла бла кызыла - Лейла Базаева, Каирлана Хаджимурат, Артем Папин, Алексей Саенко, Золтан Джавадов, Магомед Рупонсар эм башхала - Москвада Бауман аты техника институту студентлери. Кёл болмай а байсы улуу эки сохтасы «Комснавтика» деген конференциядан бийле хорлам бла къытында. Этек Югубени «Электростация бу урууга къажу активатору» ракетаны баш кесигени ишн тинти» деген илму тинтуду биринчи жорге тийишли болганды. Кирилл Герещин ала «Ракетаны ууун таллардыган системаны ишн тинти» деген проекти бла ючюнчю жерге чыкъганды.

АБДУЛЛАНЫ ФАТИМА

